

Preseganje spolnih stereotipov v karierni orientaciji na področju izobraževanja, zdravja in socialnega varstva

39

Overcoming Gender Stereotypes in Career Guidance in the Field of
Education, Health Care and Social Welfare

Dr. Majda Hrženjak,
Dr. Živa Humer, Mag. Mojca Frelih

Mirovni inštitut – Inštitut za sodobne družbene
in politične študije

Izvleček

Problematičnost spolne segregacije v izobraževalnih in poklicnih izbirah mladih je na ravni politik in raziskovanja prepoznana predvsem na področjih znanosti, tehnologije, inženirstva in matematike. V članku pa pozornost preusmerjamo na spolno segregiranost področij izobraževanja, zdravja in socialnega varstva. Izhajamo iz teze, da so poklici na teh področjih kulturno obremenjeni s spolnimi stereotipi, da je to 'žensko delo', kar lahko predstavlja enega od razlogov, zakaj se fantje ne odločajo za te poklice. Članek predstavlja metodo kariernega svetovanja, ki smo jo oblikovali v mednarodnem projektu *Fantje v skrbstvenih poklicih* po nemškem in avstrijskem zgledu *Dneva za fante*. Fantom v zadnji triadi osnovne šole metoda omogoča izkustveno seznanjanje s feminiziranimi poklici na področjih izobraževanja, zdravja in socialnega varstva kot spolno nevtralnimi, družbeno pomembnimi in perspektivnimi za zaposlitev.

Ključne besede:

spolna segregacija
v izobraževalnih in
poklicnih izbirah,
spolni stereotipi,
Dan za fante,
karierno svetovanje.

Abstract

At the level of policies and research, the problem of gender segregation in young people's choice of education and career has been identified mostly in the fields of science, technology, engineering and mathematics. This article focuses instead on gender segregation in the fields of education, health care and social welfare. It stems from the hypothesis that the professions in these fields are culturally burdened by gender stereotypes, e.g. 'a woman's job', which may be one reason why boys do not opt for these professions. The article presents a career counselling method developed under the international project *Boys in Care*, following the German and Austrian example of *Boys' Day*. This method enables boys in the last triennium of elementary school to experience the feminized professions in the fields of education, health care and social welfare as gender-neutral, socially significant and promising as regards employment.

Keywords:

gender segregation
in choice of
education and
career, gender
stereotypes,
Boys' Day, career
counselling.

Strategije za preseganje spolnih stereotipov v izobraževalnih in poklicnih izbirah spodbujajo predvsem dekleta za izobraževanje na področjih znanosti, tehnologije, inženirstva in matematike, kar je zelo pomembno, saj so ta področja izrazito spolno segregirana. Po podatkih EIGE¹ (2018) je v Sloveniji na teh področjih zaposlenih približno 9 odstotkov delovno aktivnih žensk v primerjavi s 36 odstotki moških. Visoka spolna segregacija je tudi na področju izobraževanja, zdravja in socialnega varstva, na katerih je zaposlenih približno 27 odstotkov delovno aktivnih žensk v primerjavi s 6 odstotki moških. V teh poklicih se fantje soočajo s spolnimi stereotipi, da je to »žensko delo«, vendar se v Sloveniji še niso uveljavile strategije, ki bi fantom te poklice predstavile na spolno nestereotipen način in jih podprle v odločitvi zanje.

Aktualne raziskave spola se, med drugim, opirajo na etnometodološko perspektivo uprizarjanja spola (angl. *doing gender*), ki spol razume ne kot predvsem biološko dejstvo, pač pa kot nenehno potekajoče prakse in procese uprizarjanja spola v konkretnih okoliščinah vsakdanjega življenja (West in Zimmerman 1987). Kot ugotavljajo na področju sociologije dela in spolov, je izbira poklica pomemben aspekt uprizarjanja spola vključno z uprizarjanjem moškosti in odnosov med spoli (Connell 1996; Collinson in Hearn 2005). Otroci delajo prve izobraževalne izbire v puberteti, za to obdobje pa so značilne močne spolne identifikacije in diferenciacije, kot pravi Kimmel (2009), lahko govorimo o »tabuju istosti« med fanti in dekleti. Zaradi spolnih stereotipov, da je skrbstveno delo »po naravi« »žensko« delo, se fantje soočajo z dvojnimi dvomi pri odločanju za te poklice. Na ravni spolne identitete z odločitvijo za feminizirani poklic (npr. negovalec, medicinski tehnik, vzgojitelj v vrtcu) zmanjšajo svojo razliko do

”

Spolno segregiran trg dela krepi stereotipe in družbena pričakovanja o ženskah in moških, to pa omejuje mlade ljudi, da bi se svobodno odločali za izobraževanje in poklic.

ženskosti in tvegajo nerazumevanje v svojih okoljih (Fisher 2006). Na ravni kompetenc pa se morajo, tako kot ženske v »moških« poklicih, posebej dokazovati, da kot moški lahko kvalitetno opravljajo to delo (Lehn 2006; Lynch in Feely 2009). Dodaten odvrčajoči dejavnik je, da fantje nimajo vzornikov, ker so ti poklici večinoma upodobljeni z ženskimi liki in povezani z lastnostmi, kot so empatičnost, emocionalnost, odvisnost, afektivnost, občutljivost, intimnost, ki jih stereotipno pripisujemo ženskam, medtem ko so moškim stereotipno pripisane nasprotni lastnosti racionalnosti, instrumentalnosti, neodvisnosti, javne sfere ipd. (Hanlon 2012; Rieske idr. 2018).

Spolno segregiran trg dela krepi stereotipe in družbena pričakovanja o ženskah in moških, to pa omejuje mlade ljudi, da bi se svobodno odločali za izobraževanje in poklic. Študije kažejo, da je sektorska spolna segregacija pomemben dejavnik plačne vrzeli med moškimi in ženskami (Boll idr. 2016), hkrati pa nekatere avtorice (Acker 1991; Simpson 2009; Dill idr. 2016) izpostavljajo, da se družbeno-ekonomski status poklica izboljša, ko se vanj vključi večje število moških. V starajočih se evropskih družbah nekateri poklici (npr. medicinska sestra/tehnik, negovalka/negovalec, socialna oskrbovalka/oskrbovalec) postajajo deficitarni (OECD 2020, str. 34–40; Državni svet Republike Slovenije 2019, str. 5–9²), pri tem pa študije kažejo, da pomanjkanje delovne sile bolj prizadene spolno segregirane kot spolno nevtralne poklice (Williams 1995; Bettio in Verashchagina 2009). Vse to so razlogi, da je preseganje spolnih stereotipov pomemben družbeni cilj, h kateremu lahko prispeva spolno občutljiva karierna orientacija.

Primer dobre prakse spolno občutljive karierni orientacije je *Dan za fante*, ki ga v Nemčiji in Avstriji

1 European Institute for Gender Equality (EIGE) / Evropski inštitut za enakost spolov, <https://eige.europa.eu/>

2 V Združenju zdravstvenih zavodov Slovenije ocenjujejo, da je že pred epidemijo covid-19 pomanjkanje zdravstvenega in negovalnega osebja v Sloveniji dosegalo od 20 do 25 % (približno 600 tehnikov/tehnic zdravstvene nege in 1.500 diplomiranih medicinskih sester in bratov v zdravstvenem sistemu, o velikem pomanjkanju negovalnega osebja poročajo tudi v domovih za starejše občane). Velik delež trenutno zaposlenih je starih 50 let in več ter se bodo v naslednjih letih upokojevali. V zadnjih dveh letih opažajo tudi naraščajoč odliv medicinskih sester in bratov, bolničarjev in bolničark, socialnih oskrbovalk in oskrbovalcev v tujino in v druge poklice.

organizirajo že več kot desetletje na nacionalni ravni in predstavlja dopolnitev *Dneva za dekleta*, ki spodbuja dekleta za izbiro poklicev na področjih znanosti, tehnologije, inženirstva in matematike (Holtermann 2019, str. 102). *Dan za fante* omogoča zainteresiranim fantom raziskovati poklice na področju izobraževanja, zdravja in socialnega varstva ter spoznavanje moških vzornikov v teh poklicih. Fantje obiščejo vrtce, bolnišnice in domove za starejše ter se tako izkustveno seznanijo z delom. Poleg tega sodelujejo v delavnicah, ki jih organizirajo šole s pomočjo zunanjih izvajalcev, ki obravnavajo spolne stereotipe, prevladujoče ideale in norme moškosti ter karierno in življenjsko načrtovanje. Evalvacije *Dneva za fante* kažejo na velik pomen izkustvenega informiranja o poklicih in pridobivanja informacij od moških vzornikov z individualnimi ali skupinskimi pogovori. Kažejo tudi, da je izkustveno informiranje o poklicih treba povezovati z refleksijo o družbenih in individualnih spolnih stereotipih, o normah moškosti in alternativnih načinih, kako biti fant in moški (Scambor idr. 2019).

V okviru mednarodnega projekta *Fantje v skrbstvenih poklicih* smo na Mirovnem inštitutu v šolskem letu

2018/19 oblikovali in v štirih osnovnih šolah pilotno preizkusili krajšo različico avstrijskega in nemškega modela *Dneva za fante*, ki smo ga poimenovali *Fantje zmoremo*.

Organizacijo dogodka *Fantje zmoremo*, ki je v dogovoru s šolami trajal približno tri šolske ure in je potekal med poukom, smo začeli z identifikacijo zainteresirane šole in vzgojno-izobraževalne ali socialnovarstvene organizacije, npr. vrtca ali doma starejših v neposredni bližini šole. S šolsko svetovalno delavko in vodstvom vrtca ali doma starejših smo uskladili termine in vsebino. Šolska svetovalna delavka je v sedmih, osmih in devetih razredih k sodelovanju povabila fante, ki bi jih zanimali poklici (pomočnika) vzgojitelja, negovalca ali medicinskega tehnika, in pridobila soglasja njihovih staršev.³ Dogodek smo začeli v šoli s krajšim pogovorom o skrbstvenih poklicih ter motivacijah in pričakovanjih fantov. Potem smo se skupaj odpravili na obisk v bližnji vrtec ali dom starejših, kjer nas je sprejelo vodstvo in en ali več moških, ki delujejo v poklicih (pomočnika) vzgojitelja v vrtcu, negovalca ali medicinskega tehnika v domu starejših občanov. Ogledali smo si video predstavitev, kako poteka delo v teh ustanovah, razkazali so nam prostore, v vrtcih so nam omogočili tudi izvajanje skupnih dejavnosti z otroki (igra, risanje, praznovanje rojstnega dne). Temu so sledili pogovori med fanti in v ustanovah zaposlenimi moškimi, v katerih so se objektivne informacije o poklicu prepletale z osebnimi zgodbami zaposlenih moških o tem, zakaj so se odločili za ta poklic, o njihovih izobraževalnih in poklicnih poteh in iskanjih, pozitivnih in negativnih izkušnjah pri delu, pa tudi o tem, kako so se vključili v pretežno »ženski kolektiv« in premagovali spolne stereotipe. Fantje so imeli priložnost postavljati vprašanja in se informirati o delovnih razmerah, izobraževanju, praksi, višini plače, delovnem času, o tem, ali je delo zanimivo, ali je težko ipd. Na koncu so fantje izpolnili kratek vprašalnik, v katerem so reflektirali dogodek in zaposlitve v vrtcu ali domu starejših. Njihovi odzivi so bili pozitivni, pa tudi realistični, med drugim so zapisali:

Fantje iz OŠ Božidarja Jakca na obisku v Domu starejših občanov Ljubljana Šiška

3 V štirih pilotnih preizkusih so sodelovale štiri šole (tri iz Ljubljane in ena iz okolice Ljubljane), dva vrtca in dom starejših občanov v Ljubljani ter dom starejših občanov iz okolice Ljubljane. Skupno se je dveh obiskov v vrtcih in izkustvenega informiranja o poklicu (pomočnika) vzgojitelja udeležilo 19 fantov, dveh obiskov domov za starejše občane in informiranja o poklicih negovalca, medicinskega tehnika in socialnega delavca pa 12 fantov.

»To je težko delo. Res ga moraš imeti rad, če želiš opravljati to delo.« »Zdi se, da so moški zadovoljni v tem poklicu in da ga radi opravljajo. Hkrati pa morajo biti zelo usposobljeni.« »Ljudje te imajo radi, če opravljaš to delo.« »Zanimivo, mogoče težko, ampak ti veliko da.« »Nisem vedel, da je tako malo vzgojiteljev.« »Moje mnenje o delu v vrtcu je dobro, saj si vedno zaposlen in zaseden z otroki.« »Poklic mi je zdaj veliko bolj zanimiv in je bil zelo dobro predstavljen.« »Zelo dinamičen, igriv in poln izkušenj.« »Zdaj si bolje predstavljam delo. Vidim, da lahko tudi moški opravljajo ženski poklic.«

Opazili so, da mora biti oseba za opravljanje teh poklicev empatična in pogumna, imeti dobre komunikacijske veščine in željo pomagati ljudem, da je potrebna potrpežljivost, da se je treba pogovarjati z ljudmi o njihovih težavah, pa tudi, da ti poklici vključujejo naporeno fizično delo in veliko gibanja.

»

V skupini fantov, ki se je udeležila informativnih dogodkov Fantje zmoremo, so se potrdile izkušnje iz avstrijskega in nemškega projekta *Dnevi za fante*, da naj spolno občutljiva karierna orientacija za fante odpira možnosti za izkustveno seznanjanje s feminiziranimi poklici, srečanje z moškimi zgledi in predstavitev teh poklicev kot spolno nevtralnih, družbeno pomembnih in perspektivnih za zaposlitev.

Vodstva vrtcev in domov za starejše ter zaposleni moški so brez izjeme pristopili k sodelovanju z navdušenjem do približevanja skrbstvenih poklicev fantom, saj si tudi sami želijo, da bi bilo v delovnih kolektivih več moških. Dogodek *Fantje zmoremo* je v vseh okoljih in med vsemi sodelujočimi ustvaril izjemno pozitiven vtis, seveda pa je mogoče predvidevati, da bi fantje pokazali manj zanimanja za sodelovanje, če dogodek ne bi bil organiziran v času pouka. Kljub temu na podlagi teh izkušenj ocenjujemo, da so se v skupini fantov, ki se je udeležila informativnih dogodkov *Fantje zmoremo*, potrdile izkušnje iz avstrijskega in nemškega projekta *Dnevi za fante*,

da naj spolno občutljiva karierna orientacija za fante, ki se zanimajo za poklice na področju izobraževanja, zdravja in socialnega varstva, odpira možnosti za izkustveno seznanjanje s feminiziranimi poklici, srečanje z moškimi zgledi in predstavitev teh poklicev kot spolno nevtralnih, družbeno pomembnih in perspektivnih za zaposlitev. K taki redefiniciji, konkretno poklica vzgojitelja v vrtcu, ki se z deležem nekoliko nad 3 odstotki moških uvršča med najbolj feminizirane poklice v Sloveniji (Hrženjak 2020), lahko prispevata tudi dva video pogovora, ki smo ju ustvarili v projektu *Fantje v skrbstvenih poklicih*.

Luka Isak, vzgojitelj v vrtcu Najdihojca (Slovenija)

https://www.boys-in-care.eu/fileadmin/user_upload/BiC_video_intervju.mp4

Jacopo Reali, vzgojitelj v vrtcu Biglia (Italija) – s podpis

<https://www.boys-in-care.eu/si/orodja.html> ■

Fantje iz OŠ Spodnja Šiška na obisku v vrtcu Najdihojca (enota Čenča)

Viri in literatura

- Acker, J. (1991). Hierarchies, Jobs, Bodies: A Theory of Gendered Organizations. V: Lorber, J., Farrell, S. A. (ur.), *The Social Construction of Gender*. London: Sage, str. 162–179.
- Bettio, F., Verashchagina, A. (2009). Gender Segregation in the Labour Market: Root Causes, Implications and Policy Responses in the EU. Dostopno na: http://library.mpib-berlin.mpg.de/toc/z2009_2654.pdf (15. 1. 2021).
- Boll, Ch., Leppin, J., Rossen, A., Wolf, A. (2016). Magnitude and Impact Factors of the Gender Pay Gap in EU Countries. Dostopno na: https://www.hwwi.org/fileadmin/hwwi/Publikationen/Publikationen_PDFs_2016/Magnitude_And_Impact_Factors.pdf (15. 1. 2021).
- Connell, R. W. (1996). Teaching the Boys: New Research on Masculinity, and Gender Strategies for Schools. *Teachers College Record*, let. 98, št. 2, str. 206–235.
- Collinson, D. L., Hearn, J. (2005). Men and Masculinities in Work, Organizations and Management. V: Kimmel, M., Hearn, J., Connell, R. (ur.), *The Handbook of Studies on Men and Masculinities*. Thousand Oaks: Sage, str. 289–310.
- Dill, S., Price-Glynn, K. in Rakovski, C. (2016). Does the 'Glass Escalator' Compensate for the Devaluation of Care Work Occupations? The Careers of Men in Low- and Middle-Skilled Health Care Jobs. *Gender and Society*, let. 30, št. 2, str. 334–360.
- Državni svet Republike Slovenije. (2019). Zagotavljanje dovoljšnjega števila ustreznih kadrov v zdravstveni in babiški negi v Republiki Sloveniji. Dostopno na: https://uploads.publishwall.si/pdfs_2/drzavnisvet/content/2019/12/10/ds_etc_nujnost_zagotavljanja_kadrov_za_zdravstvo_2019_zapisnik.pdf (15. 1. 2021).
- Evropski inštitut za enakost spolov. (2018). Study and Work in the EU: Set Apart by Gender Review of the Implementation of the Beijing Platform for Action in the EU Member States. Dostopno na: <https://eige.europa.eu/rdc/eige-publications/study-and-work-eu-set-apart-gender-report> (15. 1. 2021).
- Fisher, D. (2006). General Introduction: Men in Childcare – Why So Few? V: Varanka, J., Närhinen, A., Siukola, R. (ur.), *Men in Gender Equality. Towards Progressive Policies*. Conference Report. Helsinki: Ministry of Social Affairs and Health, str. 96–98.
- Hanlon, N. (2012). *Masculinities, Care and Equality: Identity and Nurture in Men's Lives*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Holtermann, D. (ur.). (2019). Fantje v skrbstvenih poklicih. Opolnomočenje fantov za izbiro skrbstvenih poklicev. Priročnik za učiteljice in učitelje ter karierne svetovalce in svetovalke za spolno občutljivo poklicno svetovanje. Dostopno na: https://www.mirovni-institut.si/wp-content/uploads/2017/10/boys-in-care_prirocnik_SLO.pdf (15. 1. 2021).
- Hrženjak, M. (2020). »Saj veš, ni enostavno enega človeka previt.« Moški v skrbstvenih poklicih. Dostopno na: <https://www.alternator.science/sl/avtorji/majda-hrzenjak/> (15. 1. 2021).
- Kimmel, M. (2009). *Guyland. The Perilous World Where Boys Become Men*. New York: Harper Collins.
- Lehn, S. (2006). Cheat the Stereotypes – On Gender and Counselling. V: Varanka, J., Närhinen, A., Siukola, R. (ur.), *Men in Gender Equality. Towards Progressive Policies*. Conference Report. Helsinki: Ministry of Social Affairs and Health, str. 99–101.
- Lynch, K., Feely, M. (2009). Gender and Education (and Employment). Gendered Imperatives and their Implications for Women and Men. European Commission: DG Education and Culture.
- OECD (2020). Who Cares? Attracting and Retaining Care Workers for the Elderly. OECD Health Policy Studies. Pariz: OECD Publishing.
- Rieske, V. T., Täubrich, M., Holtermann, D. (2018). Review of Existing Learning Materials and Support Actions for Boys in Care in Germany. Dostopno na: https://www.boys-in-care.eu/fileadmin/BIC/Germany/Boys_in_Care_Report_Germany_ENG.pdf (15. 1. 2021).
- Scambor, E., Jauk, D., Gärtner, M., Bernacchi, E. (2019). Caring Masculinities in Action: Teaching Beyond and Against the Gender-Segregated Labour Market. V: Magaraggia, S., Maurer, G., Schmidbaur, M. (ur.), *Feminist Perspectives on Teaching Masculinities. Learning Beyond Stereotypes*. London: Routledge, str. 59–77.
- Simpson, R. (2009). *Men in Caring Occupations. Doing Gender Differently*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- West, C., Zimmerman, D. H. (1987). Doing Gender. *Gender and Society* let. 1, št. 2, str. 125–151.
- Williams, L. Ch. (1995). *Still a Man's World: Men Who Do Women's Work*. Berkeley: University of California Press.